
СЪБИТИЯ И КНИГИ

СИЛВИЯ БОРИСОВА AISTHETIKOS 2018: 90 ГОДИНИ ОТ РОЖДЕНИЕТО НА ИСАК ПАСИ

На четвъртата годишна конференция по естетика *AISTHETIKOS 2018*, проведена на 12 март в Конферентната зала на СУ „Св. Климент Охридски“, естетическата университетска и академична колегия отбеляза 90-годишния юбилей от рождението на бележития преподавател и изследовател проф. Исаак Паси. Съпътстващите събития по този повод се състояха във възпоменателна вечер „Думи за Исаак Паси“ непосредствено след конференцията, както и в изложба „Един живот с книгите“ (12–19 март) в Ротондата на Ректората, на която бяха експонирани факти и снимки от живота и делото на Професора, както и пасажи от книгите, излезли изпод неговото перо и съставителска дейност.

Програмата на конференцията бе обособена в три панела, тематично обхващащи целия диапазон от *най-общите философско-естетически проблеми* на естетиката като социално начинание, на съдбата на съвременното изкуство и неговата автономия в условията на повсеместна комерсиализация, на все по-тенденциозно доминиране на еднократните художествени формати; – през интерпретации на *по-частни естетически направления, понятия и категории*, в т. ч. естетиката на италианския ренесансов театър, естетика на архитектурата, антропологическия прочит на немската класическа естетика, фантастично-естетическото в българския литературен диалогизъм, фигурата на художествения критик, въпросите за истината в изкуството, феноменологическата редукция като метод за художествена практика, метафората, естетическата идея, романа на романтичния герой; – до различни *съвременни художествени и философско-естетически практики* като парейдолията в портретната фотография на Богдан Александров и възможността на тишината и млчанието като пълноправни естетически феномени.

Проф. дфн Правда Спасова (НХА) откри сутрешния панел с доклада си *За комерсиализацията на изкуството* с ветрило от актуални въпроси относно демаркационните критерии за същността на изкуството по линиите съвременно – традиционно, високо – масово, елитарно – популярно, автономно – социално ангажирано, за да стигне до заключението, че днес всяка от тези характеристики на изкуството вече прелива във всяка друга и отговорът относно демаркацията на изкуството в условията на неговата деестетизация и комерсиализация няма и как да бъде еднозначен, ами винаги ни заговаря – по думите на Юрген Хабермас – откъм конкретни форми на живот.

Проф. дфн Красимир Делчев (СУ) представи на аудиторията руския историк, литературовед и изкуствовед Петър Бицили, прекарал тридесет години от живота си (от 1924 до смъртта си през 1953 г.) в преподавателска и изследователска дейност в своята „втора родина“ България, с неговите изследвания върху *естетиката на италианския ренесансов театър*. Тази особена синтетична художествена форма оставя дълбок отпечатък в сетнешното развитие на изкуствата: специфичен е начинът, по който се случва театралната общност (актьори – игра – публика) – поразително близък на съвременните театрални тенденции, в които се изтрива разликата между театралната сцена и социалното пространство, настойчиво зададена от сюрреализма, дада и сеце-

сион на прага на XIX и XX век. Водещи са спектакълното начало, насочеността към публиката (в противовес на фокуса върху актьорите в древногръцката драма); употребата на прости народни език наместо латинския, на непресекащи диалози като конституиращи илюзията за реално време. Недоразуменията и интригите в хода на актьорката игра и естественото взаимодействие с публиката раждат небивали художествени форми като комедия на маските, комедия дел арте, фантастични сценки; а в антрактите, все по-дълги, по-атраaktivни и ориентирани към развлекателността, постепенно се обособяват балетът и операта...

В изложението си за *фантастичния свят на българския диаволизъм* проф. д-р Иванка Стъпова (ИИОЗ – БАН) демонстрира неговото пълноправно място в европейската диаволична фантастика и литература на ужаса, като анализира и систематизира ключови проблеми – като разцепването на личността, изкушенията на дявола, преживяването на смъртта – от произведения на Христо Смирненски (*На гости у Дявола, Приказка за стълбата*), Димитър Дебелянов (*Черна песен*), Чавдар Мутафов (*Смъртен сън*); както и на Владимир Полянов (*Мрежата на дъжда*) и Светослав Минков (*Малвина*), които заедно с Георги Райчев следват в Германия и пренасят в страната ни силното влияние на автори като Е. А. По, Е. Т. А. Хофман, Ханс Хайнц Еверс и Густав Майринк.

Доц. д-р Иван Колев (СУ) представи хронологичните стъпки на *създаването и развитието на художествената критика* като културен феномен през виртуална разходка във Франция и Англия на XVII–XVIII век: отварянето на Кралската академия в Париж през 1640 г.; паралелното запознаване на по-широката общественост с изкуството чрез гравюри на произведения и книжки от информативно, каталожно и апологетично естество относно произведенията от парижките *Салони* през XVIII век и проникването на външни посетители в света на изкуството, като например нахлуването на третото съсловие в есенните изложби в Лувъра от 1731 г.; зараждането на английското общество на дилетантите през 1732 г.; практиките на Дьони Дидро във връзка с изготвянето на рубриците за *Енциклопедия на философските науки* да праща шпиони в Академията, които да рисуват и да разказват скритото между стените ѝ – какви са методите на образование, кои инструменти са предпочитани и как изглеждат и пр.

Сутрешният панел бе закрит с *Хайдегеровото размисляне за архитектурата* в интерпретация на докторант Юлиан Ламбов (СУ) на немския философ като „археолог“ на произхода на думата, на откъртването на значения, и неговото промисляне на въпроса за обитаването в следвоенния период, когато най-ясно изпъква ценностната, дори онтологичната натовареност на архитектурата: не просто да съгражда обекти, а и пространства за обитаване, размисляне, вещуване, съществуване.

Начало на следобедното заседание даде докладът на д-р Вяра Попова (ИИОЗ – БАН) върху *контраверсията на визуалния шум при Богдан Александров*. В него тя пренесе аудиторията последователно през физическите феномени на космическия шум, визуалния шум, структурния шум, за да обоснове в дълбочина „контраинтуитивния проект“ на Богданов за своеобразни портрети-пърформанси, в които се стреми да запечата настоящия миг, и липсват контурите и чертите на лицата, липсва конкретната емоция-референция, наклонът на погледа, издайническата руменина, формата и посоката, в която са устремени дъгите на веждите... – липсва шумът; възвърнала се е Беньяминовата аура; финалното повторение на пикселно равнище отключва в безкрайността в мига в изкуството на Богданов.

Темата за метаморфозите на очевидното бе продължена от изложението на д-р Владимир Раденков (УАСГ) *Превъплъщения на естетическата идея*, което, изхож-

дайки от §49 на Кантовата *Критика на способността за съждение*, се състоя в своеобразно виртуалистско разгръщане на концепцията за естетическата идея (непредпоставяне на понятие, липса на външна телеология, вътрешна телеология „като че ли“, потенциална безкрайност, символност) през елементи от естетическите концепции на Хегел (идеала като съпринадлежност на израз и значение), Хайдегер (красотата като описана оприсъственост, създаване на един нов свят или ситуация), Мерло-Понти (художественото произведение като индивид, организъм; светът като негов пашкул) и Делюз (преливане на хетерогенните елементи на органичното и предметното в художественото произведение). Залогът на това изложение бе дали това падане на границите между същностите принципно е възможно – може ли естетическата идея да бъде освободена от хватката на органичното?

Хайдегеровите естетически рефлексии бяха често срещан елемент в докладите на конференцията – д-р Цветелин Ангелов (ИИОЗ – БАН) представи подробен иманентен анализ на *въпроса за истината в изкуството в Началото на художествената творба*.

Д-р Петър Пламенов (СУ) нахвърля *Бележки към употребата на теорията за гения* в конструиране на романа на романтичския герой, като за отправна точка взе Шопенхауеровата теория за гения, натоварен с бремето да върне жизнеността в света чрез утешението и състраданието; в тази теория е важна и категорията интересно като „битие-помежду“, като представа за подсъзнанието. Така тя може да бъде разглеждана като разкриваща път на обследване на модерния роман, в който владее абсолютното „сега“ и героят вече не е сам по себе си ценност, а е търсач на ценности (Лукач), разпада се единството на време, място и действие в името на господството на интимния жанр (Мюсе), най-важният герой в романа става самият разказвач. И ако за Киркегор в основата на естетическия стадий стои личностното отчаяние, то романът предполага движение към личност – тази теза на д-р Пламенов даде повод за плодотворен дебат с д-р Петър Горанов по въпроса можем ли да говорим за криза на романа, когато в него симптоматично се настанява умората от това движение към личност, отвращението от личността.

Проф. д-р Иван Стефанов (СУ) откри втория следобеден панел с изследване на тенденцията на съвременното изкуство да търси преходни, временни (Йоргенсен) и дори еднократни изразни форми, да бъде *преходно явление* в противовес на някогашното убеждение на Да Винчи, че живописата е „вечно“ изкуство. Логиката на все по-осезаемата скоропребност на изкуството, прозряна още от критическата теория, е логиката на просъществуване и разгръщане на културната индустрия, което не търпи художествени трайни или вечни стойности. Следователно смъртта на изкуството се състои в съвременния факт, че изкуството постоянно умира и наред с това е развило особена нематериална чувствителност, впитва в себе си все по-невидими с просто око и възприятия психологически нишки.

За нишките, които изплитат същината на изкуството, само че от феноменологическа перспектива, говори и доц. д-р Христо Стоев (СУ). Такава основа дават: феноменологическата и трансценденталната редукция, действащи като неутрализиращ коректив по отношение на всякакъв тип редукционизъм; ейдетическата редукция като метод за достигане до инвариантни ейдоси; преносът на ангажиране на съзнанието от обектите към собствените актове; както и скептичeskото *ελοχή* – въздържание от съждение, от преценка, от теоретическа позиция – което по същество е заскобяване на съществуването или несъществуването на обектите. Феноменологическата редукция суспендира естествената нагласа, с което връзките по смисъл стават качествено различни от каузалните връзки: в този качествен скок се случва изкуството.

Докторант Емануела Янева (СУ) представи рефлексията на проф. Исак Паси върху социалния смисъл на естетиката, който Фридрих Шилер изповядва най-вече в своите Писма върху естетическото възпитание, и по-специално върху Шилеровите поанти за красотата като пътя, през който се стига до свободата, и за красивото обещуване, което обединява обществото. От своя страна доц. д-р Огнян Касабов (СУ) постави акцент върху антропологическия прочит на немската метафизическа естетика от страна на професор Паси, и в частност върху проблема за изкуството като средина, идваща да обедини отделните сфери на живота и културата, както в индивидуален, така и в социален план.

Заключителен доклад на тема *Възможни ли са тишината и мълчанието като естетически феномени?* изнесе д-р Силвия Борисова (ИИОЗ – БАН) с централна теза, че културните феномени на тишината и нейния субективен корелат – мълчанието, са философски понятия с огромен ценностен заряд и съответно – пълноправни естетически феномени, заредени с такава негативност, която идва да опази ценностната човешка оцялостеност отвъд фрагментите живот в епохата на визуалната и информационната преситеност, скоростта и шума. Тъкмо в този смисъл съвременното изкуство и култура си служат все по-тенденциозно с естетиката на тишината и мълчанието като убежище и спасение от съвременния свят.

Част от докладите са поместени в разширен вариант на страниците на настоящия брой на списание „Философски алтернативи“.

На последвалото вечерно събитие „Думи за Исак Паси“ присъстваха съпругата на професора – Лили Паси, синът им Соломон Паси със своето семейство, както и много някогашни възпитаници, докторанти и студенти на професор Паси. Спомените на всички тях, изпълнени с емоционални връзки, светъл хумор, пъстри истории, с уважение, признателност и дори благоговение, съживиха обаятелната, изключително трудолюбивата и всеотдайната личност Исак Паси – една от най-важните фигури на българската естетика и естетиката в България: винаги с пясъчен часовник на бюрото, неотлъчно отмерващ „правилото на 400-те минути“ работа на ден, както и с високи купчини от книги на най-различни езици при уговорката на Професора, че не умее да учи нови езици; винаги с тънкото чувство за хумор, както в случая, в който с неговия първи докторант, вече професор и доктор на философските науки, Иван Стефанов, по време на престоя си в Дубровник за един от международните конгреси по естетика през 80-те години били поканени на обиколка с лодка до красив остров и Исак Паси отклонил поканата с довода, че ако лодката се обърне, ще загине естетиката в България; винаги с усета как да подходи към всеки един от десетките свои възпитаници, които при всичката разностранност на професионалните си интереси във философията, естетиката и преводаческата дейност са живото доказателство за школата от ярки личности и специалисти, която професор Паси е съумял да съгради в онези трудни за автентичната индивидуалност и за *homo aestheticus* времена.

LACHEZAR ANTONOV

SECULARIZATION, THE BALKANS AND THE IDEA OF THE “TWO EUROPEES”

Nonka Bogomilova's new book *Religion in a Secular Context: Balkan Projections* (Sofia: Paradigma, 2015), published in English, deserves attention on several grounds. On the one hand, in its larger theoretical framework, this study belongs to the much-debated recently topics of secularization, the role of religion in modernity, the